

QO'G'IRCHOQ TEATRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8421212>

Tajigaliyeva Mariyash Jumagaliyevna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Nukis filiali rejissyorlik va aktyorlik fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya

ushbu maqolada teatr va qog'irchoq teatri to'g'risida tushuncha, uning kelib chiqish tarixi, uning o'ziga xos ifoda vositasi, aktyorning omma oldidagi o'yini jarayonida yuzaga keladigan sahnaviy voqea, sahna asarlarining yaratilishida teatr rassomligi (ssenografiya)ning hissasi, cheklangan joyda bir yoki bir necha aktyorlar ijro etadigan sahna ko'rinishi orqali tomoshabinga fikr uzatuvchi san'at janri jahon va milliy mumtoz dramaturgiya namunalarini zamonaviy talqin va vositalarda sahnalashtirish, milliy merosga tayanib ijod qilish, milliy qadriyatlar, an'analarni tiklashga intilish va boshqalar to'g'risida yozilgan.

Kalit sozlat

teatr, san'at, ifoda, aktyor, jarayon, sahna, voqea, xalq, hayot, tarix, dunyo, jamiyat, taraqqiyoti, ma'naviyat, madaniyat, og'zaki, yozma, dramaturgiya.

Аннотация

в данной статье рассмотрено понятие театра и театра кукол, история его возникновения, уникальные средства выразительности, сценическое событие, происходящее во время выступления актера перед публикой, вклад театральной живописи (сценографии).) в создании сценических произведений, ограничивал художественный жанр, передающий идеи зрителю через сцену, исполняемую одним или несколькими актерами на месте, ставя образцы мировой и национальной классической драматургии в современных интерпретациях и инструментах, творя на основе национального наследия, стремясь восстановить национальные ценности, традиции и т.п., о которых написано

Ключевые слова

театр, искусство, выражение, актер, процесс, сцена, событие, народ, жизнь, история, мир, общество, развитие, духовность, культура, устная, письменная, драматургия.

Abstract

in this article, the concept of theater and puppet theater, the history of its origin, its unique means of expression, the stage event that occurs during the performance of an actor in front of the public, the contribution of theater painting (scenography) in the creation of

stage works, limited an art genre that conveys ideas to the audience through a scene performed by one or more actors on the spot, staging examples of world and national classical drama in modern interpretations and tools, creating based on national heritage, striving to restore national values, traditions, etc. written about

Key words

theater, art, expression, actor, process, stage, event, people, life, history, world, society, development, spirituality, culture, oral, written, dramaturgy.

Teatr (yun. theatron – tomoshagoh) – san’at turi; uning o‘ziga xos ifoda vositasi - aktyorning omma oldidagi o‘yini jarayonida yuzaga keladigan sahnaviy voqeadir. Teatr san’atida ham boshqa san’atlarda bo‘lganidek, xalq hayoti, tarixi, dunyoqarashi aks etib, jamiyat taraqqiyoti, ma’naviyati, madaniyati bilan bog‘liq holda o‘zgarib, takomillashib boradi. Teatr asosida og‘zaki yoki yozma dramaturgiya yotadi.

Teatr sintez san’at bo‘lib, jamiyat hayotida, tomoshabinlarning ma’naviy va estetik tarbiyasida muhim o‘rin tutadi. Unda dramaturgiya, musiqa, tasviriy san’at, raqs, me’morlik ajralmas birlikni tashkil etadi. Teatrning muhim vositalaridan biri sahna nutqidir. Aktyor qahramonning pyesadagi so‘zlarini o‘zlashtirib olar ekan, qahramon qiyofasida, holatlarda turib uning nutqiy tavsifini yaratadi, boshqa personajlar bilan muloqotga kirishadi. Sahna nutqi xarakterlarning ochilishida, asar mazmuni, konfliktining yoritilishida muhim o‘rin tutadi (qarang Sahna nutqi). Sahna asarlarining yaratilishida teatr rassomligi (ssenografiya)ning hissasi katta. Rassom asar mazmuni va rejissyor yechimidan kelib chiqib, dekoratsiya yaratadi. (qarang Teatr dekoratsiyasi san’ati). Teatrda musiqaning ham o‘rni katta, tomosha turi va janriga bog‘liq holda u turli vazifani bajaradi: dramatik spektakllarda yordamchi vosita bo‘lsa, operetta, musiqali dramada so‘z bilan barobar huquqga ega, opera va baletda esa hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. (qarang Teatr musiqasi).

Teatr san’ati uzoq tarixga ega bo‘lib, uning asosiy unsurlari (boshqa qiyofaga kirish, dialog, to‘qnashuv kabi) insoniyatning ibtidoiy davrlarida ovchilik, mehnat va liniy marosim, bayramlar bilan, totemizm, animizm kabi ibtidoiy dunyoqarash va ajdodlarning ruhlariga sig‘inish bilan bog‘liq holda shakllangan. Yunoniston, Hindiston, Turonda mil. avv. V asrdayoq Teatr jamiyat hayotida muhim o‘rin tutgan. Hindistonda teatr sanskrit teatri, xalq teatri shakllarida hamda "Mahobhorat" va "Ramayana" dostonlari bilan bog‘liq holda rivojlangan; dramaturgiya va sahna san’ati haqida "Natyashastra" nomli risola yaratilgan. Keyinroq teatr Yaqin Sharq va Rimga ham yoyildi. Ayniqsa, Rimda teatrning yangi shakl va turlari yaratildi. G‘arbiy Yevropada teatr san’atining dastlabki namunalari

sayyor aktyorlarjonglyorlar ijodida, Rossiyada skomoroxlar faoliyatida yuzaga kelgan. Uygʻonish davrida vujudga kelgan drama yangi shakldagi professional turning shakllanishiga zamin yaratdi. XVI asrdan opera, XVIII asr oʻrtalaridan balet, XIX asr oʻrtalaridan operetta mustaqil teatr turi sifatida rivojlana boshladi. Teatrning keyingi taraqqiyoti klassitsizmning keng yoyilishi bilan bogʻliq. XVIII asr da maʼrifatchilik oqimidagi teatr taraqqiy etdi. Astasekin realistik tendensiya kuchaydi. Ayniqsa, K. Goltsoni, G. Lessing, P. Bomarshe, F. Shiller ijodida realizm yorqin namoyon boʻldi. XVIII asrning oxirlariga kelib, drama, melodrama, vodevillarda satirik yoʻnalishning yuzaga kelishi teatrda demokratik asosning kuchayishiga sabab boʻldi. Teatr gʻoyaviy va badiiy kurashlar maydoniga aylandi.

XIX asrning 1-yarmida vujudga kelgan romantik yoʻnalish teatrda gumanistik ideallar va koʻp hollarda xayoliy orzularning yoritilishiga olib keldi. Dramada taqlidgoʻylikdan iborat klassitsizmga qarshi, oʻziga xos milliylik, xalqchilik, tarixiylik va ijtimoiy adolat uchun kurash ohanglari keng quloq yoydi. XIX asr oxirlaridan teatrni isloh qilishning yangi davri boshlandi. Teatr badiiy adabiyot (proza, poeziya), yangi drama (A. Chexov, G. Ibsen, B. Shou va boshqalar) bilan yaqinlashdi. XIX asr oxirlarida XX asr boshlarida teatrda, aktyorlik sanʼatida yangi taʼlim uslubi Stanislavskiy sistemasini qoʻllash boshlandi. 20yillarda V. Meyerxold, V. Tairov, V. Vaxtangovlarning rej.lik faoliyati teatrning rivojiga katta hissa boʻlib qoʻshildi. XX asr oʻrtalarida Gʻarb rejissurasi va sahna sanʼatiga B. Brextning ijodiy uslubi katta taʼsir koʻrsatdi. Zamonaviy teatr dunyo teatrining demokratik, xalqchil anʼanalarini muttasil oʻzlashtirib borishi, sahnaviy talqinlarning rangbarangligi bilan ajralib turadi.

Oʻzbekiston hududida anʼanaviy teatr juda qadimiy va boydir tarixga egadir. Uning kurtaklari ibtidoiy jamoa davridayoq ov va boshqa mexnat jarayoni aks etgan taqdidiy raqslar, jangovar va xalq oʻyinlari, tabiat kuchlariga topinish oqibatida yuzaga kelgan marosimlar shaklda namoyon boʻlgan. Mil. avv. VII–VI-asrlardayoq Turonda zardushtiylik va uning muqaddas kitoblar toʻplami – Avesto bilan bogʻliq 2 toifa – kulgili va qaygʻuli tomoshalari shakllangan. Yunon – Baqtriya podsholigi davrida Oyxonim, Niso, Shahri Gʻulgʻulada maxsus teatrlar boʻlib, ularda Yevripidning "Alkesta", "Ippolit" kabi tragediyalari koʻrsatilgani maʼlum. Mil. avv. I asrdan mil. IV asrgacha Kushon davlatida Budda dini bilan bogʻliq turli teatrlashgan tomoshalar mavjud boʻlgan. Ayritom ibodatxonasi peshtoqidagi cholgʻuchi qizlarning tasvirlari shuni koʻrsatadi. Asta-sekin Turon teatr sanʼati diniy marosimlar qobigʻidan chiqib, dunyoviy mazmun kasb etadi – inson hayoti, ijtimoiy munosabatlarni tasvirlashga eʼtibor kuchayadi. VI–VII-asrlar Turon mulkidan chiqqan cholgʻuchilar, aktyor va raqqosalar Buyuk ipak

yo'li orqali qo'shni yurtlarga ijodiy safar qiladilar. IX–XII-asrlarda xalq bayramlari, marosimlari, urf-odatlar va ular bilan bog'liq tomoshalar tiklanibgina qolmay, aholi orasida keng tarqaldi. Masxara va taklid Teatr rivojlandi. Amir Temur davlati davri (XIV– XV-asrlar)da Teatr san'atida keskin yuksalish ro'y berdi. Sharafiddin Ali Yazdiy, Ibn Arabshoh, Klavixolarning ma'lumotlaricha, bu davrda poytaxt – Samarqandda va boshqa nufuzli shaharlarda teatrlashgan tomoshalar uyushtirilgan. An'anaviy teatr va boshqa san'at tomoshalari, ayniqsa, Mirzo Ulug'bek davrida (1394–1449) Movarounnahrda, Husayn Boyqaro davrida (1469–1506) Xurosonda taraqqiy topdi. G'iyos masxara, Xoja Dexdor, Abdulla Devona, Abdulvose' Munshi, Sayd Badr kabi teatr san'atining atoqli namoyandalari faoliyat ko'rsatgan. An'anaviy teatrning kulgili turlari (masxara, taqlid, zarofat), qo'g'irchoq o'yin (chodir jamol, chodir xayol, fonus xayol) badiiy tomosha tizimi sifatida tashkil topdi.

XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida teatrning asosiy turlari saklanib, repertuar va ijro uslubida o'ziga xos xususiyatlar rivojlandi. Shaharlarda ijrochi san'atkorlarning kasabai sozanda (mextarlik) degan uyushmalarining faoliyati kuchaydi. Xorazmda "Xatarli o'yin", "To'kma" tomoshalari keng yoyildi. Farg'ona vodiysi va Toshkentda qiziqchilik va askiya taraqqiy etdi. XIX asrning 2-yarmida Qo'qonda Zokir Eshon boshliq 30 ga yaqin qiziqchilar to'dasi, Buxoroda Tula masxara boshliq 20 ga yaqin masxarabozlar to'dasi shuxrat qozondi.

Keyinchalik o'zbek madaniyatining ilg'or namoyandalari (Furqat, Behbudiy, Avloniy va boshqalar) rus, tatar va ozarbaijon teatr truppalari tomoshalariga qiziqish bilan qarab, mahalliy ziyolilarni ulardan o'rganishga chaqirdilar. Shu tarzda yangi milliy teatr yaratish harakati yuzaga keddi. 1914-yil Samarqand (15 yanvar) va Toshkent (27 fevral) da "Padarkush" dramasini sahnalashtirish bilan yangi o'zbek teatri o'z faoliyatini boshlaydi. Ayniqsa, A. Avloniy rahbarligida "Turon" teatrining 1915-yil O'zbekiston shaharlariga qilgan ijodiy safarining ahamiyati katta bo'ldi. 1916-yil Hamza Qo'qonda teatr tuzdi. Birin-ketin Andijon (1919), Xiva (1922), Buxoro (1922)da teatrlar tashkil qilindi. 1918-yildan Mannon Uyg'ur "Turon" teatri (hozirgi O'zbek milliy akademik drama teatri)ga rahbarlik qilib, uning professional teatrga aylanishida, repertuarini tuzish, ijro uslubini yaratishda muhim rol o'ynadi. Teatrning birinchi bo'g'in aktyor va rejissyorlari 1924–27 yillar Moskvada O'zbek Maorif uyi qoshida ochilgan dramstudiyada tahsil olishgan. 20yillar so'ngida Rus yosh tomoshabinlar Teatri (1928), O'zbek yosh tomoshabinlar Teatri (1929) tashkil topdi. Keyinroq Namangan (1931), Qashqadaryo (1932), Surxondaryo (1935) viloyati teatrlari, o'nlab tuman va shahar teatrlari yuzaga keldi. Toshkent va Samarqandda Davlat rus drama teatri (1934,

1938). Respublika ko'g'irchoq teatri (1939). Navoiy nomidagi davlat opera va balet teatri (1939) o'z faoliyatini boshladi, shu yili Davlat komediya teatri tashkil bo'ldi va u bir yil o'tib Mukimiy nomidagi Respublika musiqali drama va komediya teatriga aylantirildi.

Ikkinchi jahon urushi yillarida Moskva, Leningrad, Kiyev, Xarkov shaharlaridan ko'chib kelgan teatrlar mamlakatimiz shaharlarida o'z faoliyatini olib bordi. 50–60yillarda Hamza nomidagi akademik drama teatri va boshqa teatrlarda turli mavzu, sermazmun, ijtimoiypsixologik, maishiy va falsafiy, rangbarang uslubda spektakllar sahnalashtirildi. 1968-yil "Yosh gvardiya" teatri (hozirgi Abror Hidoyatov nomidagi O'zbek davlat drama teatri) tashkil qilindi.

70–80yillar teatrda ziddiyatli davr bo'ldi; bir tomondan, milliy an'analarga e'tibor kuchaygan bo'lsa, ikkinchidan, dabdababozlik, hayotni xaspo'shlab ko'rsatish avj oldi. 1976-yil "Ilhom" teatrstudiyasi ish boshladi. 1986-yil Respublika Satira teatri tashkil topdi. 80yillarning 2-yarmida hayotni haqqoniy aks ettirish, janrlar rang-barangligi, tomoshaviylikka intilish mayllari yuzaga kelib, asta-sekin kuchayib bordi. Bu davrda Abror Hidoyatov nomidagi teatr yetakchi o'ringa chiqib oldi.

O'zbekiston mustaqil davlat deb e'lon qilingach, o'zbek Teatri hayotida ham yangi davr boshlandi. Istiklol tufayli milliy merosga tayanib ijod qilish, milliy qadriyatlar, an'analarni tiklashga intilish jiddiy tuye oldi. Bu davrda o'zbek Teatrida quyidagi ilg'or tendensiyalar, ijodiy izlanishlar ko'zga tashlanadi: birinchidan, Teatrlar repertuarida tarixiy mavzuning salmog'i oshdi. Buyuk ajdodlarimiz – allomalar, shoirlar, davlat arboblari, lashkarboshilarning hayoti va taraqqiyot uchun kurashini yorituvchi o'nlab sahna asarlari yaratildi. Sahnalarda sho'rolar davrida hatto tilga olish man etilgan Bahouddin Naqshband, Hakim at-Termiziy, Imom al-Buxoriy kabi allomalar, "Avesto" kitobi asosida Zardushtiy hayotini yorituvchi sag'na asarlari vujudga kelib, davrimiz tomoshabinlari ma'naviyatini boyitdi, tarixiy, diniy e'tiqodga nisbatan qarashlarni o'zgartirdi. Ayniqsa, Amir Temur va temuriylar haqida yaratilgan 20 ga yaqin sahna asarlari ma'naviy va madaniy hayotimizda katta voqea bo'ldi. Ikkinchidan, zamonaviy o'zbek Teatrida tasavvuf bilan bog'liq "Muqabbat sultoni", "Mashrab" (Milliy teatr), "Xitoy malikasining siri" (rus teatri), "Umar Xayyom", "Ato etilgan muhabbat tariqati" (O'zbekiston yoshlar teatri), "Na falakman, na farishta" (Muqimiy teatri), "Shayh san'on", "Raqsu samo'" ("Eski masjid" teatr studiyasi) kabi spektakllar Teatrlarimizning eng murakkab mavzularga dadil qo'l urayotganlari, yangi manbalarni ochayotganlaridan dalolatdir. Shu yo'nalishda Alisher Navoiy asarlarini Teatr sahnasida yangicha talqin etish boshlandi. Uchinchidan, jahon va

milliy mumtoz dramaturgiya namunalarini zamonaviy talqin va vositalarda sahnalashtirish boshlandi. Navoiy, Shekspir, Molyer, Ayniy, Behbudiy, Fitrat, Qodiriy, Cho'lpon, Avloniy, G'afur G'ulom asarlarining sahnaviy talqinlari shundan guvohlik beradi. To'rtinchidan, Teatrlarda ilgari qoloqlik belgisi sifatida qarab kelingan etnografiya va folklor manbalari vositalaridan foydalanish butun bir uslubiy yo'nalish sifatida ko'zga yaqqol tashlanib, sahna san'atining milliy o'ziga xosligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. "Alpomish" qahramonlik dostoni asosida poytaxt va viloyat Teatrlari sahnalarida yaratilgan 10 ga yaqin spektakllar ham bu yo'nalishning istiqbolidan nishonadir. Beshinchidan, dramaturgiya va Teatrdagi zamonaviy mavzularda asarlar yaratilib, sahnalashtirish yildan yilga sezilarli tuye olib bormoqda. Zamonaviy mavzular ko'proq melodrama, komediya, tragikomediya janrlari doirasida ishlanmoqda. Ayniqsa, maishiyaxloqiy komediyalar Teatrlar repertuaridan keng o'rin egalladi.

Mustaqillik yillarida Farg'ona, Xiva, Qarshi, Namangan, Termiz sh.larida qo'g'irchoq Teatrlari ish boshladi. Abbas Bakirov nomidagi jamoatchilik asosida ishlab kelayotgan yoshlar teatri davlat tasarrufiga olinib, Andijon bolalar va yoshlar teatri ga aylantirildi (1990).

O'zbekistonda o'tkazilgan "Sharq va G'arb" Teatr san'ati festivali, "Xumo" xalqaro yoshlar teatrlari festivali, "Navro'z", "Andijon bahori" respublika Teatr festivallari, Germaniyaning "Ander Rur" teatri bilan "Muloqot" teatri studiyasi hamkorligida tuzilgan "Ipak yo'li – teatr sayohati" loyihasi asosida o'tkazilayotgan ikki tomonlama anjumanlar, qo'g'irchoq Teatrlari festivallari Teatr san'atining yangi ijtimoiy sharoitda rivojlanishida muhim rol o'ynamoqda. O'zbek teatri jamoalari dunyodagi bir qator mamlakatlarda ijodiy safarda bo'lib, o'zbek Teatr san'ati yutuqlarini namoyish etishdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 26 martda e'lon qilingan "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi farmoni va O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining shu asosda qabul qilgan "O'zbekteatr" ijodiyishlab chiqarish. birlashmasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori Teatr san'ati strategiyasini belgilab berdi. Shu asosda "O'zbekteatr" ijodiyishlab chiqarish. birlashmasi, uning qoshida "Atrmadad" jamg'armasi, Teatr ijodkorlari uyushmasi tuzildi. "Teatr" jurnali nashr etila boshladi. Muntazam ravishda turli seminar va festivallar o'tkazilmoqda. Davlatlararo shartnomalarga muvofiq xorijiy mamlakatlardagi ijodiy tashkilotlar, xalkaro birlashmalar bilan aloqalar o'rnatilmoqda Amerikalik rejissyor Devid Kaplan, britaniyalik Maykl Berkut va boshqa o'zbek teatri, B. Yo'ldoshev Fransiyada, N. Abdurahmonov Isroilda, M. Yusupov AQShda asarlar sahnalashtirdilar. Hamza teatri ga eski bino o'rniga

zamonaviy muhtasham bino qurib berildi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001-yil 21 sentyabrda e'lon qilingan maxsus farmoni bilan ushbu teatrga "Milliy teatr" maqomi berildi.

O'zbekiston Respublikasida davlat tasarrufidagi 37 ta Teatr va teatr studiyalar, o'nlab nodavlat va xususiy Teatrlar faoliyat ko'rsatadi (2004).

Qo'g'irchoq teatri - teatr san'ati turi, Chodir ichida yoki parda ortida yashiringan aktyor-qo'g'irchoqbozlar tomonidan harakatga keltirib ko'rsatiladigan qo'g'irchoqlar tomoshasi. Qo'g'irchoqlarning turi (to'la, yassi, shartli yoki natural), boshqarish tizimi (ip bilan boshqariladigan, qo'lga kiyiladigan, soyasi tushiriladigan, simli va mexanik) va katta-kichikligi (bir necha santimetrdan tortib odam bo'yidan ham yuqori qo'g'irchoqlar) bilan bog'liq holda xilma-xil shakllari yuzaga kelgan. Milliy an'analar, shart-sharoit, dramaturgik va sahnaviy maqsadlar ham Qo'g'irchoq teatri tomoshalarining shakli va mazmuniga ta'sir ko'rsatadi. Inson xarakteri, jamiyat hayotini yorqin va umumlashma tarzda aks ettirish, majoz, sahnaviy bo'rtirma Qo'g'irchoq teatrida satirik hamda qahramonlik yo'nalishlar qaror topishini ta'minlagan. Qo'g'irchoq teatri tabiatni ilohiylashtirish kabi marosimlarga borib taqaladi. Gerodot, Ksenofont, Aristotel, goratsiy, Avreliy va boshqalarning ma'lumotlari bo'yicha 5–6-asrlardayoq Qo'g'irchoq teatri paydo bo'lgan. Sharqda Qt.ning barcha shakllari mavjud bo'lgan, biroq shundan soya teatri (O'zbekiston hududida "Fo-nus xayol" deb yuritilgan) keng tarqalgan. Indoneziyada 11–12-asrlarda simlar bilan boshqariladigan qo'g'irchoq tomoshalari bo'lgan. Sharqda hamon Qo'g'irchoq teatrining an'anaviy turlari va shakllari yashab keladi. G'arb mamlakatlarida esa 19-asrning o'rtalaridan boshlab xalq Qo'g'irchoq teatri inqirozga uchrab, uning o'rnida yangi tipdagi, yozma drama asosida ish olib boruvchi havaskorlik va yarim profes-sional truppalari maydonga kela boshladi. 20-asr boshida Rossiyadagi xalq Qo'g'irchoq teatri davr talablariga javob berolmay qoldi. Biroq uning an'analari, tajri-basi yangi shakldagi Qt.ning yaratilishida muhim ahamiyat kasb etdi. 1924-yil Ye.S.Demmeni rahbarligidagi Leningrad Qo'g'irchoq teatri, 1931-yilda S.V. Obraz-sov rahbarligidagi Markaziy Qo'g'irchoq teatri tashkil qilindi.

O'zbekistonda Qo'g'irchoq teatri o'tmishda taraqqiy etgan bo'lib, uning "chodir xayol", "chodir jamol", "fonus xayol" turlari faoliyat ko'rsatib kelgan. Mustamlaka va sovet davrida ham xalq qo'g'irchoqbozlarining 40 ga yaqin to'dasi (har to'dada qo'g'irchoqboz, korfarmon, 2–3 sozanda bo'lgan) ish olib borgan. Yangi shakldagi Qo'g'irchoq teatri havaskorligi 20-asrning boshlaridan boshlangan. 1939-yil Toshkentda Respublika qo'g'irchoq teatri, 1968-yil Andijonda

"Lola" teatri tashkil topdi. O'zbekistonda 10 ta davlat tasarrufidagi va ko'plab havaskor qo'g'irchoqteatrlari faoliyat ko'rsatadi (2005).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Gavrilov M.F., Kukolniiy teatr Uzbekistana, T., 1928.
2. Qodirov M., Xalq qo'g'irchoq teatri, T., 1972.
3. Uzbekskiiy traditsioniy teatr kukol, T., 1979.
4. Smirnova N. I., Iskustvo igrayushix kukol, M., 1983.
5. Avdeyev A.D., Proisxojudeniye teatra, M. – L., 1959.
6. Stan islavski y K. S, Sobr soch., t. 18, M., 1954-61.
7. Xorijiy teatr tarixi (ruschadan S. Tursunboyev tarjimasini), t. 1–2, T., 1997, 1999.
8. Rahmonov M., Hamza (o'zbek davlat akademik drama teatri) tarixi, T., 2000.
9. Qodirov M., O'zbek teatri an'analari, T., 1976; O'zbek teatri tarixi, T., 2003.
10. Махмудова, Д. Б., & Узгунова, К. Е. (2023). ВАЖНОСТЬ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ В НЕПРЕРЫВНОМ ОБРАЗОВАНИИ. PEDAGOG, 6(3), 516-519.
11. <http://www.econferencezone.org/index.php/ecz/article/view/1665/1539>
12. <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/2430/2095>
13. <http://www.econferencezone.org/index.php/ecz/article/view/1665>
14. https://uz.wikipedia.org/wiki/Qo%CA%BBg%CA%BBirchoq_teatri
15. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Teatr>